

KS. MICHAŁ KLEMENTOWICZ

DELIMITACJA W POSŁUDZE SŁOWA BOŻEGO

DELIMITATION IN THE PREACHING

Abstract. This article considers the use of delimitation in preaching the Word of God. When expressing the meanings of different types of texts it is important to indicate the beginning and end of each individual text, that is delimitation. The point of reference in the article is the semantic meaning of the content to be communicated which determines the extent of the formulated statements. Three styles of delimitation are highlighted in the text: the semantic specification of the proclaimed content; a description of kerygmatic delimitation and narrative delimitation.

Key words: preaching; semantic clarification; kerygmatic delimitation; narrative delimitation.

Wśród zagrożeń dla procesu komunikacji (również kaznodziejskiej) istotnym elementem jest zjawisko nieporozumień. Ryzyko błędnego zrozumienia homilisty lub kaznodziei pozostaje argumentem, aby w posłudze słowa optymalnie wykluczyć możliwość pojawienia się błędnych interpretacji w przepowiadaniu. Jak to osiągnąć? Jedną z możliwości jest zwrócenie uwagi na zjawisko delimitacji. Jego wymowa dotyczy wyraźnego określenia granic tekstu, tzn. umożliwienia odbiorcy wskazania jego początku i końca. Zabieg poprawnej delimitacji może zapobiegać nie tylko nieporozumieniom. Nabiera on znaczenia zwłaszcza w perspektywie najnowszych teorii związanych z komunikowaniem. Chodzi przede wszystkim o zwrócenie uwagi na to, że poprawna delimitacja pozwala pokonać wymiar porozumiewania się zawężony wyłącznie do kodowania i dekodowania znaczeń. Związek delimitacji chociażby z teorią relewancji pozwala określić granice tekstu na poziomie semantycznym¹. Konsekwencją jest to, że delimitacja ułatwia zrozumienie przez odbiorców znaczeń, które nie są komunikowane *explicite*.

Ks. dr MICHAŁ KLEMENTOWICZ – adiunkt Katedry Homiletyki w Instytucie Liturgiki i Homiletyki KUL; adres do korespondencji: ul. I. Radziszewskiego 7, 20-039 Lublin; e-mail: hindenburg@wp.pl

¹ Koncepcję zasady relewancji omawia szczegółowo B. CLARK. Zob. *Relevance Theory*, Cambridge University Press, Cambridge 2013.

Można postawić pytanie o zasadność odrębnego omawiania zagadnienia delimitacji na przykładach różnych form posługi słowa. Teoretycy lingwistyki tekstu zwracają uwagę, iż specyfika gatunkowa oraz poszczególne odmiany komunikacyjne tekstów legitymizują zasadę pracy nad różnymi typami form wypowiedzi². W tym świetle można zaakcentować wyjątkowość formy gatunkowej, jaką są homilia i kazanie. Pozostają one interesującym przedmiotem badań zwłaszcza jako struktura między formą pisaną a tekstem mówionym. Po drugie specyfika odbiorców (zwłaszcza o różnym stopniu przygotowania, posiadanej wiedzy tła) sprawia, że w ramach przepowiadania rozwijane są urozmaicone formy argumentacji. Obecne więc w homiliach uzasadnianie twierdzeń przekłada się na efekt w postaci interesującej gatunkowo formy wypowiedzi. Jej prawidłowy kształt (homilii i kazań) domaga się więc pogłębionej refleksji również w zakresie delimitacji.

Celem artykułu jest określenie zasad poprawnej delimitacji dla tekstu kaznodziejskiego. W ten sposób wskazana zostanie odpowiedź na następujące pytania. Po pierwsze, jak należy rozumieć delimitację w kaznodziejstwie? Po drugie, jakie są elementy formalne gwarantujące poprawnie zbudowaną granicę dla tekstu przepowiadania? Po trzecie, co może służyć strukturalnemu wyznaczeniu granic dla tekstu przepowiadania?

Dzięki odpowiedziom na powyższe pytania sformułowany zostanie kolejny ważny element w ramach pracy nad określeniem tego, czym jest i jakie kryteria musi spełniać tekst kaznodziejski³. Omówiona w artykule struktura delimitacyjna dotyczy jednak wyłącznie *dispositio* (czyli układu) tekstów homilijnych i kaznodziejskich. Można dodatkowo opracować kryteria delimitacyjne w ramach

² Por. T. DOBRZYŃSKA, *Tekst: próba syntezy*, „Pamiętnik Literacki” 82 (1991), nr 2, s. 157.

³ Prowadzona tutaj refleksja wpisuje się w cykl opracowań, dzięki którym doprecyzowane zostanie kryterium gatunku wypowiedzi określanego nie tylko teologicznie jako „homilia”. Chodzi bardziej o formalnie spełniający wymogi użycia wyrażenia „tekst homilii”, który dzięki prowadzonym tutaj rozważaniom będzie posiadał w miarę precyzyjny desygnat. Zastosowana formuła „w miarę precyzyjny” oznacza potrzebę opracowania koncepcji tekstu homilii jako systemu znaczeń w postaci pewnego (niekoniecznie zamkniętego) zbioru cech. Pozwoliłoby to na poprawne używanie terminu „dyskurs homilijny” lub szerzej „dyskurs przepowiadania”. Wprowadzenie takiego terminu byłoby możliwe dzięki doprecyzowaniu terminów „tekst homilii, kazania” w określonym kontekście (otoczenie kognitywne odbiorców głoszonego słowa). Do tego zmierzają poszukiwania naukowe z zakresu umiejscowienia kontekstu przepowiadania wobec osiągnięć tekstologii. Zob. M. KLEMENTOWICZ, *Spójność tekstu jako warunek poprawnej homilii*, „Roczniki Teologiczne” 64 (2017), z. 12, s. 63-77; M. KLEMENTOWICZ, *Homilia jako tekst integralny teologicznie*, w: *Homilia integralna. Studium treści przepowiadania homilijnego*, red. M. Dąbrówka, M. Klementowicz, Wydawnictwo Biblos, Tarnów 2017, s. 9-19; M. KLEMENTOWICZ, *Funkcja fatyczna języka homilii i kazań*, „Roczniki Teologiczne” 63(2016), z. 12, s. 61-73; M. KLEMENTOWICZ, *Performatywna funkcja języka homilii*, „Roczniki Teologiczne” 62 (2015), z. 12, s. 161-174.

kaznodziejskiego *actio*, zwłaszcza w zakresie elementów prozodyjnych w tekście. Decydują one o podziale całości struktury tekstu (jego delimitacji), niemniej na poziomie niniejszego artykułu nie są one przedmiotem zainteresowania⁴.

Opracowanie to będzie posiadało następującą strukturę. Po pierwsze przedstawione zostaną zagadnienia dotyczące delimitacji jako sposobu prowadzenia refleksji tekstologicznej. Po drugie zostaną określone propozycje w sposobie realizacji założenia wyraźnych granic tekstu w szczególnej jego formie, jaką jest przepowiadanie słowa Bożego. Zwrócona zostanie tutaj uwaga na delimitację w znaczeniu semantycznym, która swoje rozwinięcie będzie miała w trzech punktach, tzn. w ramach dookreślenia semantycznego, delimitacji kerygmatycznej oraz w kryterium narracyjnym. W podsumowaniu artykułu zebrane zostaną najważniejsze wnioski.

1. DELIMITACJA JAKO NARZĘDZIE W PRACY NAD TEKSTEM

Coraz częściej w badaniach tekstologicznych odchodzi się od formułowania założeń, gdzie cechy tekstowości stanowią zamknięty zbiór przymiotów. Kierunek prowadzonej refleksji zmierza natomiast ku formułowaniu cech, dzięki którym konkretny przykład wypowiedzi – ustnej lub pisemnej – może być postrzegany jako bardziej lub mniej typowy reprezentant określonej kategorii tekstów⁵. To założenie uzasadnia pracę nad rodzajem tekstu, jakim jest homilia czy kazanie⁶. W analizowaniu zjawiska delimitacji nie chodzi bowiem o kategoryzowanie, iż delimitacja ostatecznie rozstrzyga (bądź nie) o samej tekstowości formy. Istotne jest znaczenie określonych cech (tutaj delimitacji) dla konkretnych gatunków (w tym przypadku dla kaznodziejstwa).

Procedura wyznaczania granic wypowiedzi jest dla samej tekstologii kryterium niezwykle istotnym⁷. Wyraźnie akcentuje to m. in. M.R. Mayenaowa. Zauważa ona, iż tekst musi tworzyć pewną uchwytną całość ograniczoną początkiem i końcem. Podobne zawrócenie uwagi na cechę, jaką jest delimitacja, można

⁴ W ramach prozodyjnych wyznaczniki rozczłonkowania w całej strukturze kaznodziejskiego *actio* można wymienić takie elementy, jak: antykadencja (wznoszenie głosu) i kadencja (spadek głosu), akcent (silniejsze wymówienie słowa) czy pauza. Zob. T. DOBRZYŃSKA, *Tekst: próba syntezy*, s. 147-148.

⁵ Por. A. DUSZAK, *Tekst, dyskurs, komunikacja międzykulturowa*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 1998, s. 34-37, 61.

⁶ Por. *Spójność tekstu*, w: *Słownik pojęć i tekstów kultury*, red. E. Szczęsna, Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne, Warszawa 2002, s. 306.

⁷ Por. J. WARCHAŁA, *Dialog potoczny a tekst*, Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, Katowice 1991, s. 14.

znaleźć u T. Dobrzyńskiej. Według badaczki sprawa wyznaczania czy objawiania się początku i końca komunikatu jest istotnym zagadnieniem dla poprawnego formułowania tekstu⁸. Prawidłowość sekwencji tekstu, który posiada formalne i konwencjonalne granice początku i końca, pojawia się ponadto w refleksji naukowej A. Wilkonii⁹.

Interesujące jest to, że pragmatyczna definicja tekstu przyjmuje założenie mówiące o zamkniętym charakterze sekwencji zdań składających się na tekst¹⁰. To ważne spostrzeżenie, ponieważ pragmatyczne spojrzenie na przepowiadanie w ujęciu komunikacyjno-funkcjonalnym podkreśla wartość delimitacji w kaznodziejstwie. Tekst musi mieć swoje wyraźne cezury. Nie rozstrzygając o ich istocie pomagają one w odbiorze i recepcji znaczeń.

W literaturze, podejmującej zagadnienia tekstologiczne, można odnaleźć kilka podstawowych form służących osiągnięciu delimitacji tekstu. Po pierwsze postulat ten może zostać zrealizowany przez wyraźne sygnały fatyczne na początku i końcu danej wypowiedzi. Bardziej wyrafinowaną formą wyznaczenia granic tekstu jest zastosowanie metatekstowych ram tekstu. Można tutaj wskazać zarówno na zastosowanie tytułów (śródtytułów), wstępów, jak również wyrażen typu: „Zacznę od”, „z kolei przejdę do kwestii”, „po omówieniu zagadnienia X wyjaśnię treści związane z Y”. Można zauważyć, iż chodzi tutaj o wewnątrztekstowe formy, gdzie inicjowana jest pewna wypowiedź¹¹. Do porządkujących tok wypowiedzi można ponadto zaliczyć metatekstowe środki wyliczające: *po pierwsze, po drugie, między innymi*, częściej pojawia się operator *na przykład*. Do grupy operatorów metajęzykowych należą ponadto środki wskazujące na wnioskowanie, takie jak chociażby: *więc, czyli*. Dzięki tego typu sformułowaniom potencjalny słuchacz widzi prezentowane wynikanie pomiędzy poszczególnymi zagadnieniami. Pozwala to potencjalnemu odbiorcy na śledzenie toku samego wywodu.

2. DELIMITACJA SEMANTYCZNA W POSŁUDZE SŁOWA

Zawężone spojrzenie na problem delimitacji może prowadzić do wniosku, że sprawa wyraźnego wyznaczenia granic początku i końca w tekstach przepowiadania jest sprawą oczywistą. Niestety jest to wniosek pozorny. Celem mówienia

⁸ Por. T. DOBRZYŃSKA, *Tekst: próba syntezy*, s. 145, 157.

⁹ Por. A. WILKOŃ, *Spójność i struktura tekstu. Wstęp do lingwistyki tekstu*, Towarzystwo Autorów i Wydawców Prac Naukowych Universitas, Kraków 2002, s. 34.

¹⁰ Por. T. DOBRZYŃSKA, *Tekst*, w: *Współczesny język polski*, red. J. Bartmiński, Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, Lublin 2010, s. 293.

¹¹ Por. T. DOBRZYŃSKA, *Tekst: próba syntezy*, s. 153-154.

o delimitacji w przepowiadaniu jest potraktowanie konkretnej formy kaznodziejskiej jako skończonej całości. Chodzi – zgodnie z pragmatycznym spojrzeniem na tekst przepowiadania (również teorią relewancji znaczeń) – o wyczerpujący przekaz treści. Nie można zatem traktować delimitacji jako konstruktu, którego początkiem jest zainicjowany monolog homilisty zwieńczony natomiast charakterystycznym wyrażeniem „Amen”. Taka interpretacja delimitacji wydaje się rozwiązaniem trywialnym. W jej ramach chodzi natomiast o stworzenie granicy, która tworzy pewien konstrukt znaczeniowy. To gwarantuje spojrzenie na delimitację głoszonego słowa w sensie semantycznym (co zostanie rozwinięte w dalszej części opracowania).

Po drugie charakterystycznym elementem delimitacyjnym dla przepowiadania jest posługiwanie się formami fatycznymi. Inicjowanie głoszonego słowa formami adresatywnymi może okazać się jednak w swoim założeniu nietrafione. Dotyczy to przede wszystkim archaicznych struktur językowych lub też banalnych form, z którymi słuchacze doskonale są obeznani¹². Co prawda dochodzi w ten sposób do zainicjowania głoszonego słowa. Zastosowane zwroty nie stanowią jednak skutecznej ramy, która zostanie zrekapitulowana w określonym miejscu przepowiadania. Używanie więc nazbyt rozbudowanych form adresatywnych, obarczonych często niezrozumiałą dla uczestników liturgii terminologią (np. godnościami czy tytułami uczestników liturgii), jest raczej symptomem delimitacji pozornej.

Pogłębiona refleksja nad wyznaczaniem granic głoszonego na ambonie słowa prowadzi więc – w moim przekonaniu – do stworzenia konstruktu, który w odbiorze słuchaczy będzie stanowił skończoną całość. Jak to osiągnąć? Wiąże się to z *dispositio*, czyli układem mowy, jaką jest homilia czy kazanie. Chciałbym zaproponować tutaj trzy zupełnie podstawowe narzędzia. Dzięki delimitacji semantycznej (komunikowanych znaczeń) pozwolą one po pierwsze – na precyzyjność przekazu. Po drugie – na wypracowanie mikrostruktur w ramach całej wypowiedzi (delimitacja kerygmaticzna). Po trzecie – na uporządkowanie granic tekstu w kluczu narracyjnym.

2.1. Dookreślenie semantyczne

Specyfika przepowiadania jest (jak zauważono powyżej) szczególną formą sytuacji komunikacyjnej. Wydaje się, że celem głoszącego jest nie tylko prawidłowe kodowanie treści odczytywane przez odbiorców. Chodzi natomiast o taki

¹² Por. M. KLEMENTOWICZ, *Funkcja afatyczna języka homilii i kazań*, „Roczniki Teologiczne” 63(2016), z. 12, s. 66-67.

przekaz znaczeń, gdzie odbiorca będzie w stanie rozpoznać wszelkie (również implikowane) intencje komunikacyjne nadawcy w ramach poszczególnych części tekstu. W ramach współczesnych modeli komunikacji przyjmuje się, że zaprezentowana słuchaczowi forma logiczna w postaci surowego materiału (w tym przypadku komunikatu kaznodziejskiego) może pozostawać dla odbiorcy cząstkowa i niepełna. Taka postać przekazu może zostać uzupełniona dzięki określonym zabiegom, takim jak ujednoznacznienie, przypisanie odniesień wyrażeniom referencyjnym oraz dzięki tzw. wzbogaceniu (saturacji)¹³. Każdy z wymienionych zabiegów służy delimitacji w ramach wyraźnego określenia semantyki stosowanych znaczeń. Analogicznie więc niedookreślenie semantyczne jest przyczyną, gdzie odbiorca nie może rozpoznać kryterium zakresu komunikowanych treści w homilii lub kazaniu.

Formą doprecyzowania znaczeń może być zjawisko określane jako ujednoznacznianie. Dzięki niemu nie dochodzi do sytuacji, gdzie terminom mogą być przypisywane znaczenia inne niż zamierzone przez mówiącego. Przykładem w przepowiadaniu mogą być wyrażenia odnoszące się do Trzeciej Osoby Trójcy Świętej. O ile określenia: „Duch Boży”, „Duch Ojca” mogą być czytelne i zrozumiałe, o tyle np. terminy „Paraklet” czy „Pocieszyciel”, „Pan i Ożywiciel” mogą pociągać trudności identyfikacyjne. Ujednoznacznienie przekazywanych treści będzie z całą pewnością pomocą w określaniu semantycznych granic komunikatu.

Kolejnym sposobem wykluczenia niejasności semantycznych jest tzw. przypisanie odniesień¹⁴. Związane jest to ze znalezieniem odpowiedniego kontekstu dla sformułowanego przekazu¹⁵. W ramach kognitywnego stanowiska (pogląd prezentowany m. in. w teorii relewancji)¹⁶ zmierza się w ten sposób do stworzenia mentalnej reprezentacji kognitywnej. W przypadku zacytowanych terminów, związanych z Trzecią Osobą Trójcy Świętej, muszą one pojawić się w określonym kontekście. Homilista czy kaznodzieja musi więc stworzyć kategorię mentalną, dzięki której słuchacz nie będzie miał wątpliwości interpretacyjnych w zakresie przybliżanych treści.

¹³ M. SEDLACZEK, *Nieporozumienie a relewancja. Klasyfikacja i definicja nieporozumień w świetle teorii relewancji*, w: *Via communicandi. Prace z antropologii komunikacji i epistemologii społecznej*, red. B. Sierocka, Wrocław 2012, s. 138.

¹⁴ Tamże, s. 141.

¹⁵ Niewłaściwe przypisanie odniesień może spowodować, że słuchacze odnoszą się do innych obiektów (miejsc i osób) niż te, które zostały założone przez samego mówcę.

¹⁶ Por. B. CLARK, *Relevance Theory*, s. 106-108.

Trzecim sposobem jest tzw. saturacja pragmatyczna. W swoich założeniach zmierza ona do wzbogacenia surowego materiału lingwistycznego¹⁷. Chodzi o maksymalne uniknięcie błędu interpretacji implikowanych znaczeń. Dzięki powyższym krokom delimitacja realizowana jest przez prawidłowo semantycznie odczytany zakres prezentowanych treści. Co będzie rezultatem takiego działania? Nie można tego rozstrzygnąć w sposób definitywny. Jest jednak szansa, iż przekazywane treści będą w przypadku ubogacenia surowego materiału lingwistycznego lepiej przyswojone i zrozumiane przez odbiorców.

Wszystkie wskazane narzędzia, jako formy doprecyzowania semantycznego wypowiedzi, mają konotować określone użycie języka religijnego w kaznodziejstwie. Chodzi o to, aby sposób komunikowanych znaczeń pozwolił na osiągnięcie systemu zamkniętej (skończonej) przestrzeni tekstu. Dzięki temu myśl zostanie przekazana w sposób maksymalnie poprawny formalnie.

2.2. Struktura kerygmaticzna

Wykluczenie tzw. tekstu otwartego to nie tylko wyraźne określenie granic początku i końca weryfikowane dookreśleniem semantycznym. Delimitacja może również dotyczyć ujęcia całościowego sensu kształtowanego na ambonie komunikatu¹⁸. Oznacza to, iż istotnym wymiarem w zakresie delimitacyjnym w kaznodziejstwie może być prawidłowo przedstawiany kerygmat. W praktyce oznacza to rozwijanie w ramach homilii i kazań określonych znaczeń teologicznych¹⁹, które mogą tworzyć ramę dla głoszenia słowa Bożego²⁰.

Wymienione powyżej założenie determinuje więc konkretne postępowanie homilisty, który optymalnie powinien zachować zasadę tworzenia wypowiedzi spójnej w zakresie kohezyjnym (tematycznym) w oparciu o konkretny kerygmat danego dnia²¹. Wymieniona tutaj tzw. globalna spójność zmierza w układzie wypowiedzi do stworzenia pewnej całościowej ramy tekstu. Konkretnie rozwijany kerygmat będzie jednak punktem wyjściowym. Odczytanie przesłania czytań danego dnia może pozwolić na stworzenie mniejszych ram tekstowych (wewnętrznych

¹⁷ M. SEDLACZEK, *Nieporozumienie a relewancja*, s. 142.

¹⁸ Zob. T. DOBRZYŃSKA, *Tekst: próba syntezy*, s. 158.

¹⁹ Por. S. DYK, *Co głosić, aby uwierzyli. Studium homiletyczne lekcjonarza mszalnego*, Wydawnictwo KUL, Lublin 2013, s. 67-344.

²⁰ Chodzi o to, aby ramę kerygmatu ubogacić przez konkretne pogłębienie teologiczne (tzw. didaskalia), adekwatne wezwanie moralne (pareneze) oraz wprowadzanie odbiorców słowa w misterium Jezusa poprzez tzw. homilijną mistagogię. Zob. M. KLEMENTOWICZ, *Homilia jako tekst integralny teologicznie*, s. 12-19.

²¹ Por. M. KLEMENTOWICZ, *Spójność tekstu jako warunek poprawnej homilii*, s. 67-74.

struktur w ramach jednego kerygmatu). Po pierwsze można więc poprawnie odczytać kerygmat. Po drugie można ukazać go w tle przesłania tekstów poprzedniej i następnej w kolejności, np. niedzieli. Po trzecie doprecyzowany kerygmat może stać się wykładnią dobrze rozwiniętego wezwania moralnego.

Opisane powyżej działanie w praktyce kaznodziejskiej tworzy trzy ramy delimitacyjne:

a) I rama to kerygmat (załóżmy przekładowo II Niedzieli Wielkiego Postu A); będzie on brzmiał: Bóg powołuje Abrahama (jak i każdego z nas) i ustanawia nowy lud Boży w Jezusie Chrystusie.

b) II rama to kontekst I i III Niedzieli Wielkiego Postu A; będzie on brzmiał: Bóg powołuje, ustanawia nowy lud Boży (II Niedziela) jest to konsekwencją stworzenia człowieka, który po odkupieniu z mocy grzechu tworzy nową wspólnotę w Chrystusie (I Niedziela), tenże lud Boży wyprowadzony zostaje na pustynię, aby poddany próbie osiągnął Ziemię Obiecaną (III Niedziela)²².

c) III rama to konkretne wezwanie moralne; będzie ono brzmiało: Nowy lud Boży zdolny jest do nowych (odróżniających nas od innych) uczynków miłości, które realizujemy w Poście, przykładowo do przebaczenia swoim nieprzyjaciołom na wzór samego Jezusa.

Trzy opisane ramy tworzą jeden spójny tekst. Każda z nich ma jednak swoje wyraźne granice delimitacyjne. Dzięki temu powstaje struktura globalna (tematyczna) rozwinięta w trzech podstrukturach, z których każda ma swoją wyraźną ramę delimitacyjną. Przedstawione tutaj zjawisko można określić jako powstawanie symptomów delimitacyjnych wewnątrz samej struktury²³. Przeprowadzenie takiego postępowania możliwe jest zarówno w ramach poszczególnych niedziel, świąt i uroczystości chrystologicznych czy maryjnych. Można realizować go także w odsłanianiu kerygmatu następujących po sobie dni powszednich tygodnia.

2.3. Kryterium narracyjne (fabularne)

Obok wskazanych sposobów wyznaczania granic tekstu w rozumieniu semantycznym można zwrócić uwagę na jeszcze jeden sposób delimitacji w omawianym wymiarze. Chodzi mianowicie o kryterium narracyjne, określane również jako kryterium fabularne. Ten sposób delimitacji wewnątrz struktury przepowiadania może zostać wykorzystany w ramach posługiwania się w kaznodziejstwie: opowiadaniem, przykładami, rozbudowanymi analogiami, jak również opisowo

²² Por. S. DYK, *Co głosić, aby uwierzyli*, s. 113-125.

²³ Por. T. DOBRZYŃSKA, *O delimitacji tekstu literackiego*, „Pamiętnik Literacki” 62(1971), nr 2, s. 117-118.

prezentowanymi formami przywoływanych autorytetów. Mogą one być podstawą ramy kompozycyjnej, co daje możliwość panowania nad prezentowanym tekstem²⁴.

Analizując teksty o charakterze narracyjnym – zawarte w nich kryteria delimitacji nie dotyczą wyłącznie semantycznego sensu przekazywanych informacji. Kryteria delimitacji w tekstach fabularnych to ponadto zmiany miejsca, czasu, osób, akcji, które posiadają przecież swój początek i koniec w ramach opowiedzianych scen. Takie rozumienie pozwala, aby na polu homiletyki formalnej – w ramach delimitacji – odwołać się do zasad proponowanych w wymiarze tzw. kreatywnego pisania. Każda z proponowanych w ramach tych metod zasada może spełniać wymogi narracyjnego wyznaczenia granic podczas prezentowanej treści w przepowiadaniu. W praktyce stwarza to możliwości posługiwania się w głoszeniu homilii i kazań zasadami tworzenia fabuły w oparciu o różne formy tajemnicy, tzn. tajemnicy osoby, miejsca, natury lub też tajemnicy Boga (tego, co nadprzyrodzone)²⁵. Mimo że nie ma miejsca w niniejszym opracowaniu na dokładne opisanie wymienionych zasad kompozycyjnych, to jednak każda z nich stwarza dla przepowiadania szansę wyznaczenia granic w ramach mikrostruktur, jakie będą obecne w głoszonym słowie.

Szczególną formą narracyjną może być w ramach delimitacji tekstu posługiwanie się w przepowiadaniu tzw. bibliodramą. Chodzi tutaj o specyficzny „dialog ze słowem Bożym”²⁶. Elementem konstytutywnym wymienionych tutaj form jest próba wejścia odbiorców za pomocą skonstruowanego opowiadania w historię biblijną. W ten sposób może powstać spójna struktura, gdzie doświadczenie słuchaczy staje się częścią tekstu biblijnego, będącego kluczem hermeneutycznym przepowiadania²⁷.

W kwestii posługiwania się formą, jaką są opowiadania biblijne (w różnych formach narracyjnych), stosowane przykłady, analogie, przywoływane autorytety, istotną pozostaje kwestia presupozycji. Zakładana wiedza (którą powinien dysponować odbiorca) nie zawsze jest w zasięgu posiadanych przez słuchacza możliwości²⁸. Teoretycznie więc forma narracyjna, która powinna sprzyjać wyraźnej delimitacji, może spowodować, że odbiorca utraci wątek, tzn. nie będzie

²⁴ Por. K. JAKOWSKA, *Delimitacja tekstu w cyklu opowiadań*, „Pamiętnik Literacki” 84(1993), nr 2, s. 104-105.

²⁵ Koncepcję wykorzystania wskazanych tutaj zasad opracował na polskim gruncie literaturoznawczym i dziennikarskim prof. J. Dąbała. Zob. *Tajemnica i suspens w sztuce pisania. W kręgu retoryki dziennikarskiej i dramaturgii medialnej*, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2010.

²⁶ W. CHAIM, *Bibliodrama w głoszeniu słowa Bożego*, „Roczniki Teologiczne” 64(2017), z. 12, s. 7.

²⁷ Tamże, s. 11-12

²⁸ Por. M. MAJEWSKI, *Jak przekłady zmieniają Biblię. O teorii i praktyce tłumaczenia Pisma Świętego*, Uniwersytet Papieski Jana Pawła II (skrypt), Kraków 2013, w: <https://upjp2.academia.edu/MarcinMajewski>, s. 64-65 (dostęp: 1.09.2018).

mógł śledzić formułowanego wywodu. Paradoksalnie to, co miało sprzyjać wyraźnemu wyznaczeniu granic wewnątrz homilii lub kazania, może stać się poważnym utrudnieniem w odbiorze komunikowanych znaczeń.

*

Aktywne uczestnictwo odbiorcy (analiza, interioryzacja znaczeń) domaga się od niego potężnego wysiłku interpretacyjnego. Zjawisko, jakim jest wyraźne wyznaczenie granic tekstu, dzięki różnym formom jego delimitacji, w dużym stopniu może ułatwić przyswojenie prezentowanych przez homilistę znaczeń. W niniejszym opracowaniu kluczową kwestią było wskazanie sposobów delimitacji najbardziej adekwatnych dla przepowiadania słowa Bożego. W tym zakresie podkreślone zostało znaczenie delimitacji semantycznej w trzech wymiarach. Po pierwsze w zakresie dookreślenia prezentowanych znaczeń. Po drugie jako rama kerygmaticzna tekstów homilii i kazań. Po trzecie o charakterze narracyjnym (fabularnym), jaki może być wykorzystywany w przepowiadaniu.

Zaprezentowane w opracowaniu narzędzia, służące delimitacji, nie stanowią wyłącznego systemu, który gwarantuje poprawne wyznaczanie granic tekstu (świadomie pominięto tutaj zagadnienia o charakterze prozodyjnym). Przedstawione formy delimitacji semantycznej zostały jednak przybliżone jako przykłady najbardziej charakterystyczne dla form głoszenia słowa Bożego. Pozwalają one jako proste formy teologiczno-lingwistyczne określić granice gatunku wypowiedzi, jakimi są homilia i kazanie. Zastosowanie wymienionych narzędzi delimitacyjnych ma w ujęciu komunikacyjno-funkcyjnym jak najbardziej wykluczyć powstawanie potencjalnych nieporozumień w przekazie słowa Bożego.

BIBLIOGRAFIA

- CHAIM W., Bibliodrama w głoszeniu słowa Bożego, „Roczniki Teologiczne” 64(2017), z. 12, s. 5-18.
CLARK B., *Relevance Theory*, Cambridge University Press, Cambridge 2013.
DĄBAŁA J., Tajemnica i suspens w sztuce pisania. W kręgu retoryki dziennikarskiej i dramaturgii medialnej, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2010.
DOBRYŃSKA T., Tekst: próba syntezy, „Pamiętnik Literacki” 82(1991), nr 2, s. 142-183.
DOBRYŃSKA T., Tekst, w: *Współczesny język polski*, red. J. Bartmiński, Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, Lublin 2001, s. 293-314.
DUSZAK A., *Tekst, dyskurs, komunikacja międzykulturowa*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 1998.
DYK S., *Co głosić, aby uwierzyli. Studium homiletyczne lekcjonarza mszalnego*, Wydawnictwo KUL, Lublin 2013.

- JAKOWSKA K., Delimitacja tekstu w cyklu opowiadań, „Pamiętnik Literacki” 84(1993), nr 2, s. 94-106.
- KLEMENTOWICZ M., Funkcja fatyczna języka homilii i kazań, „Roczniki Teologiczne” 63(2016), z. 12, s. 61-73.
- KLEMENTOWICZ M., Homilia jako tekst integralny teologicznie, w: Homilia integralna. Studium treści przepowiadania homilijnego, red. M. Dąbrówka, M. Klementowicz, Wydawnictwo Biblos, Tarnów 2017, s. 9-19.
- KLEMENTOWICZ M., Performatywna funkcja języka homilii, „Roczniki Teologiczne” 62(2015), z. 12, s. 161-174.
- KLEMENTOWICZ M., Spójność tekstu jako warunek poprawnej homilii, „Roczniki Teologiczne” 64(2017), z. 12, s. 63-77.
- MAJEWSKI M., Jak przekłady zmieniają Biblię. O teorii i praktyce tłumaczenia Pisma Świętego, Uniwersytet Papieski Jana Pawła II (skrypt), Kraków 2013, w: <https://upjp2.academia.edu/MarcinMajewski> (dostęp: 1.09.2018).
- Spójność tekstu, w: Słownik pojęć i tekstów kultury, red. E. Szczęsna, Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne, Warszawa 2002.
- WARCHAŁA J., Dialog potoczny a tekst, Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, Katowice 1991.
- WILKOŃ A., Spójność i struktura tekstu. Wstęp do lingwistyki tekstu, Towarzystwo Autorów i Wydawców Prac Naukowych Universitas, Kraków 2002.

DELIMITACJA W POSŁUDZE SŁOWA BOŻEGO

Streszczenie

Komunikowanie znaczeń w różnych rodzajach tekstów powinno być związane z wyraźnym wyznaczeniem ich granicy, czyli delimitacją. Niniejszy artykuł omawia zagadnienie delimitacji w przepowiadaniu słowa Bożego. W opracowaniu punktem odniesienia jest semantyczne znaczenie komunikowanych treści, które może pozwolić na określenie granicy formułowanych wypowiedzi. W oparciu o to wyróżnione zostały trzy sposoby delimitacji znaczeń. Po pierwsze w wymiarze dookreślenia semantycznego głoszonych treści. Po drugie omówiona została delimitacja kerygmaticzna. Jako ostatnia została wyróżniona tzw. delimitacja narracyjna.

Słowa kluczowe: przepowiadanie słowa Bożego; dookreślenie semantyczne; delimitacja kerygmaticzna; delimitacja narracyjna.